

## ***VRIJHEID – GELIJKHEID – BROEDERSCHAP***

*DIT IS DE TEKST VAN EEN LEZING DIE IK ONLANGS GEHOUDEN HEB IN DE KOEPELKERK IN AMSTERDAM. NAAST MEINDERT FENNEMA HEEFT DE ORGANISATIE VERDER NIEMAND KUNNEN VINDEN DIE DIT ONDERWERP - DAT DIRECT SAMENHANGT MET ISLAM EN WILDERS - NOG DURFDE TE KOMEN BESPREKEN. DAT IS HET EERSTE BEWIJS DAT DE ZOGEHETEN VRIJHEID VAN MENINGSUITING EEN WASSEN NEUS IS.*



In de komende decennia zal het inwoneraantal van Nederland en West-Europa aanzienlijk dalen. Tegelijk is er sprake van een steeds krachtiger wordende immigratie, vooral van Moslims. Aan het einde van de 21<sup>e</sup> eeuw zullen grote delen van Europa, zoals Duitsland, een moslim-meerderheid hebben.

“The ongoing Third World invasion of Germany will create a nonwhite majority in the 20- to 30-year-old age group within just four years, and a nonwhite majority within one generation, a new statistical analysis based on official German census figures has shown.”

*The New Observer Online*

Veel Europeanen beschouwen de immigratie van moslims als een probleem dat samenhangt met de Islam. Anderen denken dat dit wel losloopt. Mijns inziens zoeken beide partijen het in de verkeerde hoek. Moslims doen wat alle krachtige volkeren tot nu toe doen. Zij volgen de aansporing van Darwin: gaat heen en vermenigvuldigt u. Het probleem zit niet in de ander, maar in de onmogelijke identiteit van Europa zelf. Tot deze identiteit behoren de drie grondwoorden *vrijheid*, *gelijkheid* en *broederschap*. De verhouding tussen deze woorden is problematisch. Ik zal laten zien dat de semantiek van deze woorden uiteindelijk de zelfvernietiging van Europa inhoudt.

Mensen uiten graag allerlei meningen en denken daartoe al dan niet de vrijheid te hebben. Wat zij al snel uit het oog verliezen is dat deze meningen niets uithalen als het gaat om de grote antropologische en historische constanten die het menselijk gedrag bepalen. Die hebben met vrij of onvrij, met mening en contra-mening weinig op.

# 1. VRIJHEID

In mei 2003 doet de Hoge Raad uitspraak in een herzieningsverzoek dat de weduwe van de voorman Janmaat van de Centrumdemocraten heeft ingediend.



De Hoge Raad bevestigt een arrest uit 1999, waarin Janmaat schuldig bevonden wordt aan „het aanzetten tot discriminatie van mensen wegens hun ras.” Wat heeft Janmaat gezegd? Drie dingen: *Eigen volk eerst, Vol is vol en Nederland is voor Nederlanders*. Hij voegde daaraan toe: 'Wij schaffen, zodra wij de mogelijkheid en de macht hebben, de multiculturele samenleving af.'

Tegen Janmaat is een politiek proces gevoerd, met als doel het monddood maken van een tegenstander van de status quo die zo naïef was dat hij gebruik dacht te kunnen maken van een vermeend recht op vrije meningsuiting. Waarom een politiek proces?

*Allereerst* omdat de toenmalige Centruumpartij ongeveer zegt wat nu het centrum van de Nederlandse politiek in ieder geval *denkt*. Europa's dictatrix-light, Angela Merkel, heeft de uitspraak van Janmaat dan ook herhaald: de multiculturele samenleving is mislukt.

Een politiek proces, *in de tweede plaats* omdat de uitspraken van Janmaat vrijwel geheel nietszeggend zijn (*Vol is vol* is een tautologie. *Eigen volk*

*eerst* is een vanzelfsprekendheid. Nederland kan niet de hele wereld van AOW voorzien, om maar eens wat te noemen).

Een politiek proces, *ten slotte*, omdat de Hoge Raad blijkbaar denkt dat het Nederlandse volk een *ras* is, een bizar racistisch vooroordeel, dat geen weldenkend mens deelt, ook Janmaat zaliger niet. Wie na deze uitspraken nog gelooft in de Trias Politica of de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht moest zijn ogen eens uitwrijven.

Ik betoog het al veertig jaar lang. De vrijheid van meningsuiting bestaat zolang meningen passen in de bestaande machtsverhoudingen. Zodra er sprake is van een echte mening, dat wil zeggen een opvatting die bedreigend is voor de nu vigerende Europese identiteit, zal deze vrijheid beknot worden, uiteraard omkleed met iedere drogreden die daarvoor te bedenken is.

Een ellenlange reeks voorbeelden kan dit staven. Theo van Gogh is door deze zelfde Hoge Raad veroordeeld wegens het beledigen van joden. De cartoonist Gregorius Nekschot werd in 2008 gearresteerd vanwege zijn Mohammed-cartoons.



*Cartoon van Gregorius Nekschot*

Vandaag de dag worden tegenstanders van asielzoekerscentra getrakteerd op intimiderend politiebezoek. Recent werd de voorman van Pegida gearresteerd omdat hij een varkenshoedje droeg. Angela Merkel

probeert satire tegen de Turkse neosultan Erdogan in de kiem te smoren.

Omdat de Nederlandse staat grotendeels in handen is van een links-liberale elite zijn de meeste aantastingen van de vrijheid van meningsuiting gekeerd tegen rechts. Maar het omgekeerde komt ook voor. Het blog *Geenstijl* maakt grif gebruik van zijn vermeende recht op de eigen mening, maar pleit wel voor een verbod op de zogeheten haat-imams. De vrijheid van meningsuiting geldt wat hen betreft, zoals dat altijd het geval is, alleen voor gelijkgestemden. IS-aanhangers en Jihadisten zullen dan ook weinig merken van de vrijheid om hun meningen te uiten.

*Geenstijl wil geen Baarden van Troje*

“Het uitgangspunt van de Westerse Kathedraal moet zijn dat de deuren voor iedereen open staan en dat iedereen de kansel mag beklimmen om een zegje te doen, op basis van een vrijheid van meningsuiting zonder tolerantie voor intolerantie.”

De uiters van onwelgevallige meningen worden regelmatig geconfronteerd met soms dodelijk geweld. De belangstelling van de staat - met het geweldsmonopolie dat zij zich heeft toegeëigend - voor het voorkomen en bestraffen daarvan is lauw. Janmaat is jarenlang het slachtoffer geweest van gewelddadigheden, waartegen nauwelijks werd opgetreden.



*Aanslag op Janmaat in Kedichem*

De inadequate beveiliging van Fortuyn heeft geen betoog. Of Wilders voor zijn meningen met zijn leven moet betalen staat te bezien. Dat hij voortdurend achtervolgd wordt door showprocessen van staatswege verhoogt zijn overlevingskansen niet.

Het is opvallend dat beknottingen van de vrijheid van meningsuiting structureel en legio zijn, maar buiten de grachtengordel nauwelijks protesten opleveren. Denk alleen maar aan de steeds verdergaande staatscontrole op internet, telefoon- en mailverkeer. Wat enkele decennia geleden gevreesd werd als de komst van 1984 is vandaag de dag een vanzelfsprekendheid waarover de zwijgende meerderheid haar schouders ophaalt. Het argument: wanneer je niets te verbergen hebt kun je je rustig laten controleren.

Waarom speelt de zogeheten vrijheid van meningsuiting geen rol van betekenis in het huidige Europa? Dat komt doordat dat de gewraakte meningen de tweede poot van de Europese identiteit, de intermenselijke *gelijkheid* aantasten. Zij heten daarom racistisch, discriminerend, ethnocentrisch – een goede reden om de staatsmacht uit te breiden via een verbod.

Hier beginnen de problemen voor de Europese identiteit. Alle mensen zijn gelijk qua verlangen naar en recht op vrijheid, is het uitgangspunt. Maar dat is een lieve fictie. Een belangrijk deel van de islamitische immigranten heeft met deze vrijheid niets op, wanneer deze aan andersdenkenden wordt toegekend. Wat te doen met de vrijheid van degenen die de vrijheid willen vernietigen? Dat levert een dilemma op: of de vrijheid die zich richt tegen de vrijheid van meningsuiting wordt geaccepteerd, maar dan is het met de Europese identiteit snel gedaan. Of die vrijheid wordt niet geaccepteerd, maar dan is de vrijheid van meningsuiting een wassen neus.

Dit dilemma wordt niet opgelost, maar verdoezeld door een onbewezen geloofsovertuiging, namelijk dat alle mensen uiteindelijk via educatie en welvaart de waarde van vrijheid en vrijheid van meningsuiting als

universele menselijke eigenschap zullen inzien. Wie aan deze geloofsovertuiging tornt heet racist. Het gevolg: prijsgeving van het laatste restje Europese vrijheid van meningsuiting, waar die het beledigen of discrimineren van het mohammedanisme betreft. De naam van deze vorm van Europese suïcide is *dhimmitude*. Die verloopt op fluwelen voeten, zonder veel ophef.

Maar *waarom* prefereren Europeanen de gelijkheid boven de vrijheid van meningsuiting? Daarmee kom ik op poot twee van de Europese identiteit, de gelijkheid.

## 2. GELIJKHEID

In het jaar 1675 kwamen de lagere klassen uit Bretagne in opstand naar aanleiding van een nieuwe belasting: de revolte van de Bonnets Rouges, die afschaffing van feodale voorrechten eisten met een beroep op intermenselijke gelijkheid.



*Waartegen de Bonnets Rouges zich verzetten:  
zwakste schouders, zwaarste lasten.*

De adellijke schrijfster Mme de Sévigné geeft commentaar op het verloop van deze opstand. Zij vindt het vermakelijk dat de bewoners van een hele straat uit hun huizen gezet zijn: overal ongelukkigen, kraamvrouwen en grijsaards die rondwalen zonder voedsel of onderdak.





*Mme. de Sévigné*

Eergisteren, zo vervolgt zij, heeft men de viool die de dans begon geradbraakt, gevierendeeld en 's mans onderdelen over de vier hoeken van de stad verspreid.



*Na de opstand van de Bonnets Rouges*

Geen spoor van medemenselijkheid bij Mme de Sévigné. Waarom niet? Alexis de Tocqueville bespreekt dit geval in zijn beroemde boek over de Amerikaanse democratie uit de eerste helft van de 19<sup>e</sup> eeuw. Hij zegt: Mme de Sévigné is helemaal geen bruto en evenmin ongevoelig. Zij heeft eenvoudigweg geen besef van algemene menselijkheid. Haar soort zijn de edellieden. Wie daar niet toe behoort is van een andere orde.




*Alexis de Tocqueville*

Voor de Franse revolutie had het woord *gelijkheid* een beperkte betekenis: groepsidentiteit binnen een omgrenzing van ongelijkheid. Om de gelijkheid binnen de groep te handhaven moest het ongelijke afgescheiden en uitgedreven worden. De Grieken en Romeinen waren aan zichzelf gelijk doordat zij vijandig gezind waren ten opzichte van degenen die alleen *barbar* konden zeggen, de *barbaren*. Hun nationale identiteit ontleende haar zin aan vijandschap ten opzichte van het vreemde dat als minderwaardig werd beschouwd – wij zouden zeggen aan discriminatie of racisme.

Sinds de Franse revolutie impliceert het woord *gelijkheid* in Europa de opheffing van ieder verschil in ras, status, afkomst, sekse, huidskleur, handicap. Alle onderscheidingen tussen het eigene en het vreemde worden als discriminatie verworpen. Deze nivelleringen zijn niet van een leien dakje gegaan, maar vergden grootschalige bevolkingsexperimenten: de revoluties van de 19<sup>e</sup> eeuw, de nationaal-socialistische en socialistische revoluties van de 20<sup>e</sup>. Het lijkt erop dat de gelijkheid inmiddels gerealiseerd is. De nivellering is geëindigd in de humane Europese gemeenschap, op basis van de liberale economie en de mensenrechten – het einde van de geschiedenis zoals verwoord door Francis Fukuyama.

**Francis Fukuyama**

- **Post-Cold War**
- **End of History in a Hegelian sense**
- **What remain:**
  1. **Human rights**
  2. **Liberal democracy**
  3. **Capitalist market economy**



Rey Ty

Vanwaar die enorme macht van de gelijkheidsgedachte, die alle vrijheden in zich opzuigt? Dat berust vooral op economische gronden. Economische groei heeft een eenvormige, wereldwijde klantenkring. De ideologie van de gelijkheid fungeert daarbij als glijmiddel – vergroting van de acceptatie van de economisch noodzakelijke mondiale gelijkschakeling. De beloning: exponentiële welvaartsgroei en zekerheid van de wieg tot het graf.

Daar beginnen wederom de problemen. De nationaal-socialistische en socialistische revoluties zijn mislukte experimenten. Wat te denken van het sociaal-liberale experiment? Luidt dat echt het einde van de

geschiedenis in – zoals dat al werd voorspeld door Tocqueville? Of draagt het de kiemen van zijn eigen ondergang bij zich? Ik ben overtuigd van het laatste.

Vrijheid is riskant: zij kan maar zo omslaan in conflict, oorlog en onzekerheid. Gelijkheid daarentegen brengt grootschalige risicomijding met zich mee. Zij eindigt, zoals Tocqueville voorzag, in een toestand van conformisme onder de zachte terreur van de zwijgende meerderheid, een toestand waarin geen sprake is van onvrijheid, maar van het wegvallen van het onderscheid tussen vrij en onvrij.

Zodra de gelijkheid van allen voor de wet gerealiseerd wordt, zegt Tocqueville, worden alle privileges verdacht, en worden de kleinste ongelijkheden gelijkgetrokken. Dat houdt weer in dat ieder er vol wantrouwen op toeziet dat zijn burens er niet beter voorstaan dan hijzelf. Solidariteit is ver te zoeken. Onderling problemen oplossen wordt ondoenlijk. (Vandaag de dag blijkt dat uit de verregaande *juridisering* van allerlei conflicten). Dat heeft tot gevolg dat er maar een instantie is die door de van elkaar geïsoleerde burgers vertrouwd wordt: de staat. De staat verkrijgt elephantiasisachtige proporties, en zijn burgers worden van de weeromstuit steeds verschrompelder zombies, die aan het infuus van de staat hangend hun vrijheden opgeven in ruil voor het bord linzen van de rust, welvaart en veiligheid, een giftige milkshake die gretig wordt opgezogen aan de moederborst van de overheid.



1984

De betuttelende staatsmacht waakt over het individuele welzijn. Die macht is absoluut en tegelijkertijd zachtaardig. Hij zou op de vaderlijke macht lijken, ware het niet dat vaders voorheen hun zonen opleidden tot viriliteit, terwijl de staat een permanente infantiliteit in stand houdt. Zo verkeert de universele humaniteit in haar tegendeel. Europa is getransformeerd tot Teletubbieland,



*Europa's burgers*

waarin je niet leeft omdat je niet kunt sterven, geregeerd door de afwisseling van techniek en vermaak, gehersenspoeld, gereguleerd

en gesubsidieerd door een alom wakende overheid. Kan een mens nog verder gedehumaniseerd raken?

De gelijkheidsverslaving heeft nog verder gaande gevolgen, beschreven door Tocqueville. Waar de mensheid een universeel volkerenrecht veronderstelt, daar verliezen de staten hun besef van onderlinge vijandigheid. Zij worden pacifistisch, behalve ten aanzien van datgene wat de gelijkheid bedreigt: van afwijkende meningsuitingen tot en met 'terrorisme'. Zij kunnen wel op korte termijn oorlogen winnen, maar zijn niet in staat om zich op lange termijn te verzetten tegen indringers op hun territorium. Heeft de vijand eenmaal de hoofdstad bereikt, dan is de natie verloren. De verdwaasden kunnen niet geloven dat economie wordt afgewisseld met oorlog en geweld. De onderling verdeelde burgers kunnen geen vuist meer maken – en willen dat al lang niet meer. Het pacifistisch, rationeel-economische Europa kan zich niet eens voorstellen dat andere staten, religies of werelddelen niet even universalistisch zijn en geweld en onderdrukking niet schuwen wanneer dit hun vermenigvuldiging dient.

De zogeheten vrijheid van meningsuiting wordt, in het kader van dit universeel pacifisme, beperkt tot *meningen*. De vrijheid tot handelen, die nu eenmaal geweld met zich meebrengt, is natuurlijk verboden.

Verstandig genoeg hebben de Nederlandse verzetsstrijders in de Tweede Wereldoorlog zich van dit pacifisme niets aangetrokken in hun verzet tegen de toenmalige overheid. Wie denkt dat in het huidige Europa iets onverwachts kan gebeuren via knusse uitwisseling van vrije meningen of gezellige referenda, die kan opgaan voor het winnen van de naïviteitsprijs.

Een belangrijk onderdeel van het gelijkheidsgeloof is de emancipatie van de vrouw. De vrouw is niet langer broedmachine, maar maakt evenredig aan de man deel uit van het arbeidsproces. Ook hier verkeert de gelijkheidsgedachte op den duur in haar tegendeel. Samenlevingen die op gelijkheid der seksen gebaseerd zijn vergroten wel hun economie,

maar niet hun aantal nakomelingen. Zij krimpen, en niet zo weinig. Dat maakt ze kwetsbaar. De nestor der islamologen, Bernard Lewis, voorziet de ondergang van Europa op demografische gronden. Op basis van hun huidige vruchtbaarheid zullen Italië, Spanje, Oost-Duitsland en de Baltische staten aan het eind van de 21<sup>e</sup> eeuw tot een *kwart* van hun huidige bevolkingsomvang zijn teruggebracht. Italië zal binnen ruim een generatie *gehalveerd* zijn qua inwoneraantal. Het bevolkingsaantal van alle Europese landen krimpt, terwijl de islam zich vermeerdert: ook en vooral binnen en naast Europa. Het liberale Turkije van Kemal Atatürk is hervormd tot islamitische dictatuur waaraan Europa zich met huid en haar heeft overgeleverd.

Dankzij de gelijkheid van man en vrouw zal Europa aan het einde van de 21<sup>e</sup> eeuw ophouden te bestaan en onderdeel zijn van de Arabische Maghreb. Dat is geen al dan niet vrije mening waar je al dan niet mee oneens kunt zijn, maar de feitelijke consequentie van de Europese universele identiteit.

De Europese humane droom van de gelijkheid heeft dezelfde autodestructieve gevolgen als de humane vrijheid. Voor de humanen is het niet denkbaar dat de islamitische immigranten in Europa zich niet zouden laten gelijkschakelen tot humane, geseclariseerde universalisten. Omdat de Islam een echte religie is met een grote inwendige kracht zullen de moslims niet snel hun echte identiteit inruilen voor een even poreuze als vage humane non-identiteit van Europese snit, temeer omdat de mohammedanen tegelijkertijd de voordelen van de technologische voorsprong van Europa kunnen blijven genieten.

Niet de Islam heeft een probleem. Europa heeft het.

### 3. BROEDERSCHAP



*Diderot en d'Alembert*

Het humane Verlichtingsdenken uit de *Encyclopédie* van Diderot en D'Alembert uit de jaren 1752-1772 omschrijft een natie als een aanzienlijke hoeveelheid mensen, die een zeker landoppervlak bewonen, binnen bepaalde grenzen, onder dezelfde regering.

De staat is in hun ogen alleen een kwantiteit qua bevolking, geen kwaliteit. Nationale grenzen zijn willekeurig. De *Encyclopédie* wijdt geen woord aan geschiedenis, taal, cultuur en religie van de volkeren die een nationale staat vormen. Zij bevat de ideologie van de hedendaagse verlichte wereldburger. Nationale grenzen zijn verouderd. Verschillen tussen volkeren leiden onherroepelijk tot ethnocentrisme en uiteindelijk tot fascisme. Waar het nationalisme de kop opsteekt, daar wordt de vreemdeling beschouwd als 5<sup>e</sup> colonne. Anti-universele en antihumane onderbuikgevoelens gaan dan overheersen, in een golf van xenofobie en hoop op restauratie van de nationale soevereiniteit. Voor je het weet herleeft het spook van het nationaal socialisme.

Dit is de identiteit van Europa en van de Europese staten. Maar een identiteit is dit niet. Wat het Europees universalisme niet kent is broederschap, de vereniging van mensen onder de banier van iets eigens,



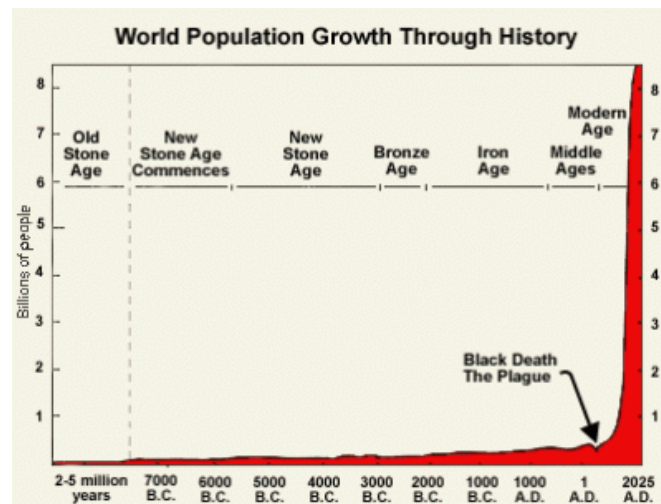
niet gebaseerd op economie of eigenbelang, maar op wederzijdse opofferingsgezindheid.



*De Moslimbroederschap*

Zonder dit eigene, dat zich met zijn eigen begrenzing afzet tegen het vreemde als het vijandige, kan een land of werelddeel niet bestaan. Wat zijn hiervoor de gronden?

De *eerste*: Wat welvarende Europeanen al snel vergeten, dat is dat de wereld nog altijd geregeerd wordt door schaarste. De bewoonbare en uitbuitbare aarde is eindig. Daarop kan geen ongebreidelde welvaartsgroei voor alle wereldburgers plaatsvinden. Wanneer de derde wereld hetzelfde welvaartsniveau als Europa zou bereiken, dan zou, zoals Jared Diamond in zijn boek *Collapse* laat zien, de menselijke impact op de aarde vertwaalfvoudigen – een schiere onmogelijkheid.



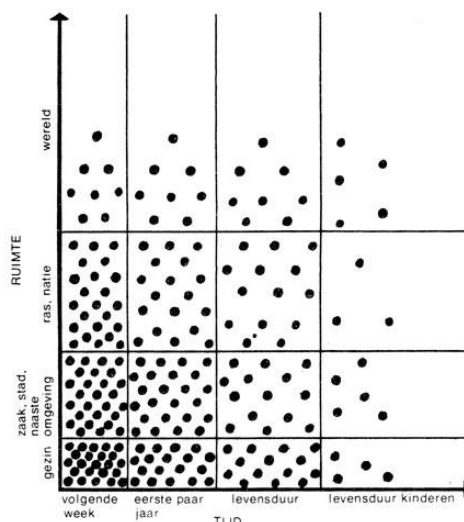
*Bevolkingsgroei op de eindig uitbuitbare aarde*

Er bestaan dus onontkoombare welvaartsverschillen, die alleen gehandhaafd kunnen worden door het vreemde met geweld buiten de eigen grenzen te houden. Dat is alleen mogelijk wanneer de Europeanen ook een Europees gevoel zouden hebben, waar zij voor zouden willen strijden en sterven. Dat evenwel is onmogelijk zolang het Europees universalisme heerst.

De *tweede* grond: Europa kent geen vreemdelingen en geen vijanden: iedereen is evenveel mens. Vandaar dat het Europa *onmogelijk* is om grenzen te hebben die blijk geven van onderlinge verbondenheid. De Islam daarentegen genereert op basis van een religieuze broederschap een krachtige identiteit, met onoverschrijdbare grenzen en gewelddadige uitstoting van het vreemde. Het is zeker geen onrealistische verwachting dat de Europese non-identiteit binnen enkele generaties zal worden uitgehouden en vervangen door deze religieuze broederschap.

Het *derde* argument: Gelijkheid leidt tot bureaucratie en een uitdijende regelgeving, en daarmee tot afwijzing van alle relaties die gebaseerd zijn op onderlinge solidariteit, vriendschap en loyaliteit. Kunnen mensen überhaupt zonder? Kunnen ethocentrisme en discriminatie die hand in hand gaan met broederschap ooit worden uitgebannen?

Mensen *zijn* eenvoudigweg *niet in staat* om evenveel sympathie voor vreemden hebben als voor de eigen groep. Het hemd is nader dan de rok. Kroonenberg heeft er in *De Menselijke Maat*



*Afnemende belangstelling bij vergrote afstand in ruimte en tijd*

naar verwezen: mensen brengen nauwelijks belangstelling op voor diegenen die in de ruimte en de tijd maar een klein beetje van hen verwijderd zijn.

Waar wijzen al deze ondermijningen van het Europees universalisme op? De Verlichting propageert weliswaar met de mond naast de vrijheid en de gelijkheid ook een universele broederschap, maar heeft geen idee wat dit woord te betekenen heeft – afgezien van een sprookjesachtige universeel-menselijke solidariteit. Broederschap is geen economische samenwerking, maar een daaraan voorafgaande lotsverbondenheid. Soldaten zijn wapenbroeders, moslims vormen broederschappen, Indianen waren bloedsbroeders en de gereformeerden waren mannen broeders. Broederschap laat zien dat vrijheid van meningsuiting een fopspeen is die moet verhullen dat echte vrijheid alleen bestaat als het bevechten van het eigene in een vijandige wereld.

Een humaan gefundeerde staat leeft van de vooruitgang op economisch-technologisch terrein. Een dergelijk bureaucratisch welvaartsvehikel kan van zijn burgers niet vergen dat zij in geval van oorlog daarvoor hun leven geven. Europa's slogan *Alle Menschen werden Brüder* is een holle frase.



*Franciszek Starowiejski – Alle Menschen werden Brüder*

Wat er zou moeten gebeuren wanneer Europa zou willen voorkomen dat het onderdeel wordt van de Arabische wereld is geheel in strijd met de huidige Europese identiteit en heeft fascistische trekken, namelijk het instellen van een Europees fokprogramma en de deportatie van vreemdelingen.

Is dit aanleiding tot Europees pessimisme? Geenszins. Als minderheid op hun voormalig territorium zullen de Europeanen misschien uiteindelijk gedwongen worden na te denken over hun echt Europese identiteit. Dat nadenken zou kunnen beginnen bij de onontkoombaarheid van broederschap en vijandschap als eeuwenoude basis van Europa en zijn nationale staten. Van daaruit kunnen gelijkheid en vrijheid een nieuwe betekenis krijgen. Misschien komt het dan ook nog eens tot relevante vrije of onvrije meningen.

*Tijdens het congres waaraan bovenstaande lezing een bijdrage was werd de vraag besproken: moet de vrijheid van meningsuiting volgens het Amerikaanse dan wel het Europese juridische systeem worden beperkt? Deze discussie deed mij denken aan een discussie binnen de band van de Titanic: moest het laatste lied Oh, You Beautiful Doll worden of The Merry Widow Waltz?*